

КЗ БМР Білоцерківська міська централізована
бібліотечна система імені П. Красножона

ХРОНОС

Зошит XV

**Матеріали засідання краєзнавчого клубу
24 жовтня 2019 року**

Під загальною редакцією
Євгена Чернецького

Біла Церква
2019

УДК 908 (477.41-21 Біла Церква)

X 94

П'ятнадцяте засідання краєзнавчого клубу "Хронос"
розпочалося 24 жовтня 2019 р. о 15:00
в актовому залі Центральної бібліотеки
та тривало до 16:20

© КЗ БМР БМ ЦБС, 2019

© Автори, 2019

ЗМІСТ

СПИСОК УЧАСНИКІВ ЗАСІДАННЯ.....	5
СТАТТІ	7
Чернецький Є. Орнаментоване з'єднувальне кільце з Палієвої гори	9
Стародуб О. Скасування Білоцерківської округи: людський чинник ..	15
Мартиненко О., Поліщук О. Поет М. О. Драй-Хмара – професор Білоцерківського сільськогосподарського інституту (до 130-ої річниці з дня народження)	23
Бурлака С. Вербування робітників Білоцерківщини до Третього Райху: етапи, методи, супротив (1942-1943 рр.).....	29
Бондар А. Артіль ім. Т. Шевченка у Білій Церкві (1944-1953 рр.).....	43
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	51

Олександр Мартиненко, Олена Поліщук

**Поет М. О. Драй-Хмара – професор
Білоцерківського сільськогосподарського інституту
(до 130-ої річниці від дня народження)**

Михайло Опанасович Драй-Хмара народився 10 жовтня 1889 р. в с. Малі Канівці Золотоніського повіту (нині – Чорнобаївський р-н Черкаської обл.) в козацькій родині. Рано залишився без матері. Батько зміг дати синові добру освіту. Спочатку Михайло закінчив Золотоніську школу, а згодом – Черкаську гімназію. 1906 р. за конкурсом вступив до відомої Колегії Павла Галагана в Києві, де вчився разом із П. Филиповичем. 1910 р. став студентом історико-філологічного факультету Київського університету, після закінчення якого (1915 р.) був залишений на кафедрі слов'янознавства для підготовки до професорського звання. 1910 р. поет познайомився із гімназисткою Ніною Длугопольською, з якою одружився у 1914 році. 1913 р. відряджений за кордон, де студював фонди бібліотек та архівів Львова, Будапешта, Загреба, Белграда і Бухареста. Вже тоді він володіє чотирма іноземними мовами, серед яких німецька і французька, латина і давньогрецька, а всього йому в житті підкорилося дев'ятнадцять! До речі, англійську він освоював останньою¹.

З початком Першої світової війни, як професорський стипендіат, працював у Петроградському університеті, а 1917 р. повернувся до України.

15 вересня 1918 р. Михайла призначили приват-доцентом відкритого Кам'янець-Подільського державного українського університету кафедри слов'янської філології². За іншими

¹ <https://blog.liga.net/user/ogorobets/article/32512>

² <https://klyuch.com.ua/articles/history/mykhaylo-dray-khmara-a-v-tsentri-minaret-mov-zhuravel/>

даними, на запрошення Івана Огієнка – першого ректора Кам'янець-Подільського університету, прийняв кафедру славістики³. Впродовж першого навчального року роботи в університеті Михайло Драй-Хмара викладав: слов'янознавство, історію польської мови, церковнослов'янську мову. Наступного року додалися ще сербська мова, історія сербської мови, порівняльна граматики слов'янських мов⁴. Літографія університету у 1920 р. видає його підручник "Слов'янознавство".

З 22 березня 1919 по листопад 1920 р. місто Кам'янець-Подільський – столиця УНР, а відтак з березня 1919 р. Кам'янець-Подільський університет стає столичним вузом.

Захистив дисертацію, присвячену дослідженню творчості хорватського поета і філософа А. Качича-Міюшича⁵.

У 1918–1923 рр. – професор Кам'янець-Подільського університету. Цікаво, що у цьому вузі було відкрито агрономічний факультет. А тому викладач мов повинен володіти сільськогосподарською термінологією. 20 березня 1923 р. у Кам'янці на Поділлі в Михайла та Ніни Драй-Хмар народилася донька Оксана (Оксана Ашер – український літературознавець, доктор слов'янської філології, професор, Дійсний член Української вільної академії наук і Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка в США. Померла 15 липня 2018 року).

З 1923 до 1929 р. – професор кафедри українознавства Київського медичного інституту, а у 1930–1933 рр. працював у Науково-дослідному інституті мовознавства при ВУАН.

Михайло Драй-Хмара належав до спілки "неокласиків".

Як літературознавець, глибоко обізнаний в області багатьох слов'янських літератур, Драй-Хмара своїми дослідженнями став

³ <http://elib.nlu.org.ua/object.html?id=331>

⁴ <https://klyuch.com.ua/articles/history/mykhaylo-dray-khmara-a-v-tsentri-minaret-mov-zhuravel/>

⁵ http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Dray_Khmara_M

у нагоді щодо розвитку історично-порівняльного методу. Щоправда, йому вдалося видати лише монографію "Леся Українка" (1926 р.).

Вперше Київським відділом ДПУ (за звинуваченням в приналежності до контрреволюційної організації в Кам'янець-Подільському університеті) Михайла Драй-Хмару заарештовано 21 березня 1933 року. Однак тодішньому слідству забракло доказів, і невдовзі, 11 травня, його випустили із в'язниці. Та тільки 16 липня 1934 р його справу № 3391 було припинено, і професор Драй-Хмара, нарешті, був звільнений від підписки про невиїзд.

Однак повторного арешту лишилося чекати недовго. 5 вересня 1935 р. було виписано ордер № 28 на арешт колишнього професора, а тоді рядового викладача української мови. Наступного дня оперуповноважені Сергієвський і Бондаренко арештували М. О. Драй-Хмару в його помешканні. Звинувачення стандартне: націоналістична контрреволюційна діяльність. Михайло Опанасович вперто заперечував це. Тоді його справу № 101 30 жовтня 1935 р. з'єднали зі справою П. Филиповича № 99, а 22 листопада справи П. Филиповича і М. Драй-Хмари були "підверстані" до справи № 1377 "Зерова і групи". Проте і тут він вперто заперечував свою приналежність до міфічної контрреволюційної організації, і слідчі змушені були знову повернутися до справи № 101.

Вона розглядалася 28 березня 1936 р. у Москві на засіданні Особливої наради при НКВС СРСР № 88. Вирок лаконічний: "Драй-Хмара Михаил Афанасьевич – за контр-революционную деятельность заключить в исправтрудлагерь сроком на пять лет, считая с 5.09.35 г.". Так Драй-Хмара опинився на Колимі.

Тут постановою трійки НКВС по Дальбуду від 27 травня 1938 р. йому додають ще десять років за нібито участь в антирадянській організації і антирадянську пропаганду вже в таборі.

Як засвідчено в документах про реабілітацію, М. О. Драй-Хмара помер 19 січня 1939 р. "від ослаблення серцевої

діяльності". Реабілітовано письменника після перевірки табірної справи в Магаданській області 28 листопада 1989 року.

Існує ще одна версія смерті Михайла Драй-Хмари. За спогадами П. Василевського (див. його статтю "Так він загинув на Колимі" в "Літературній Україні" від 2 жовтня 1989 р.) письменник у квітні 1939 р. став на місце смертника під час одного з чергових розстрілів кожного п'ятого в шерензі, врятувавши цим невідому молоду людину...

У кожному випадку повідомлення про смерть чоловіка дружина Ніна Петрівна отримала того ж таки 1939 року. Прах поета, перекладача і літературознавця М. Драй-Хмари, якщо вірити повідомленню ГУЛАГу, похований поблизу шахти "Усть Тайожний", на правому березі річки Паутова, могила № 3.

Коли прийшло це повідомлення, доньці Михайла Панасовича Оксані було лише шістнадцять років. Їх із матір'ю, як родичів "ворога народу", викинули з квартири на вулиці Садовій, а також із Києва вислали до Башкирії у м. Белебей. Одначе тітка Олена Длугопольська невдовзі привезла школярку Оксану на береги Дніпра і поселила у родичів, а саме у сім'ї композитора та музикознавця – Миколи Олексійовича Грінченка.

Відомий такий випадок. Коли Михайла Опанасовича компартійне керівництво усунуло з усіх посад, від нього відвернулися всі, як від запеклого ворога, сім'я залишилася без засобів до існування. Один з друзів-композиторів запропонував опальному письменнику підробіток – написати лібрето до музичної п'єси. Поет дуже швидко все виконав з блискучою якістю. Але хіба ж можна було його подати з ім'ям автора, коли він у жорсткій неласці влади? Домовилися з Максимом Тадейовичем, що він виступить начебто автором лібрето, а отримані кошти передасть справжньому автору тексту, який залишився без шматка хліба.

Каса спрацювала вправно. Кошти лягли до кишені Рильського. Декілька разів Драй-Хмара посилав Ніну Петрівну до дружини класика по зароблені ним гроші. Але все було

безрезультатним, жінка безпорадно розводила руками, мовляв, не віддає...

Які ж є докази перебування письменника у Білій Церкві...

У біографії Михайла Опанасовича немає згадки, що він працював у сільськогосподарських ВУЗах!

Але у Київському національному університеті біоресурсів та природокористування (колишній Київський сільськогосподарський інститут, КСПІ) є кафедра "Журналістики та мовної комунікації", яка з 25 грудня 2014 р. (згідно з наказом за № 1440) по 25 травня 2017 р. (наказ МОН України № 111-л від 26.05.2017 р.) мала назву "Кафедра української, англійської та латинської мов ім. М. О. Драй-Хмара"⁶. Першим керівником її у 1928-1931 рр. був письменник Михайло Опанасович Драй-Хмара⁷.

проф. Драй-Хмара М.О.

(Фото, професор Драй-Хмара, 1931 р. з фонду музею БНАУ.
Друкується вперше)

Відомо також, що Драй-Хмара був одним з перших, хто написав монографію про Лесю Українку – "Леся Українка.

⁶ Тоді вона називалася кафедрою українознавства.

⁷ <https://nubip.edu.ua/node/1874>

проф. Драй-Хмаря М.Д.

Життя та творчість”⁸. Навряд чи письменник зміг би написати цю роботу, не знаючи когось із родини письменниці, чи, принаймні, без їхньої згоди. На той час в Україні з усієї великої родини Косачів мешкала наймолодша сестра Ізидора та мати письменниці Олена Пчілка.

Ще одним з доказів того, що письменник у 1930-х рр. викладав у Білоцерківському сільськогосподарському інституті (БЦСП) є те, що з 1932 (а може і раніше) до 1937 р. сестра Лесі Українки – Ізидора Петрівна Косач-Борисова викладала фізіологію рослин на кафедрі ботаніки під керівництвом професора І. М. Толмачова. І саме вона могла посприяти тому, щоб письменника прийняли до БЦСП.

Або дружина професора О. З. Архімовича, який завідував кафедрою рослинництва Білоцерківського СП, – Кіра Загурська-Архімович, яка також працювали у БЦСП та теж для влади була з родини “ворога народу”. Враховуючи те, що вона працювала та товаришувала з І. П. Косач-Борисовою, теж могла допомогти письменнику.

У 1933-1934 рр. до Білої Церкви був переведений Київський агроінженерний інститут цукрової промисловості, який був створений на базі КСПІ.

Але головний доказ того, що письменник, поет, професор Михайло Опанасович Драй-Хмара викладав у Білоцерківському сільськогосподарському інституті – це знайдена у фондах музею цього закладу світлина письменника. Серед дев’яти викладачів, які теж зображені на цій світлині⁹, до нашого інституту перейшли професори: І. М. Толмачов, Я. М. Куда, О. О. Табенцький, П. Ф. Оксіюк... Чому б серед них не бути й поету, професору Михайлу Опанасовичу Драй-Хмарі!

Всі наведені докази можуть свідчити про те, що в когорті засновників кафедри іноземних мов міг бути і відомий поет...

⁸ <http://elib.nlu.org.ua/view.html?id=7562>

⁹ Світлина з випускного альбому 1931 року. Фонд музею БНАУ.

Наукове видання

Хронос. Зошит XV

Матеріали засідання краєзнавчого клубу
24 жовтня 2019 року

Під загальною редакцією
Євгена Чернецького

Коректори Олена Бульда, Євген Чернецький
Комп'ютерний набір авторів
Макет Є. Чернецького

На обкладинці та титульній сторінці вміщено
фото з'єднувального кільця з Палієвої гори

Підписано до друку 16.04.2020 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура "Palatino Linotype". Друк офсетний.
Зам. №

Друк ТОВ "Білоцерківдрук"
М. Біла Церква, бульвар Олександрійський, 22,
Тел. 045-63-5-16-18